

A VILÁG VÉGE

Igazából nem emlékszem a gyermekkoromra, csak arra, hogy nem szerettem ott-hon lenni. Nem szerettem a kényszerűen elhagyott Szélső utcai házunkat, a szülőfalumat, a szülőföldemet. Unalmas volt és sivár. Seholy egy domb, egy hegy, csak a megművelt zsíros fekete bácskai földek egyhangú sora és a kárörvendő szomszédasszonyok meg a parasztyerekek, akik bármikor megverték, kifosztottak, nevetségessé tettek. Ada tőmondatokban beszélt hozzám és nem szerette az álmodozókat, inkább a szorgalmas nagyparasztokat meg a kisiparosokat becsülte. Mosolyogni próbáltam hozzá, olyan kedvesen, amennyire csak tőlem tellett. De a lelkem tele volt lázongással. Más vidékre vágytam. *Babylonra*. Nem a *Boney M* slágere miatt, az sokkal később, majd csak a hetvenes évek második felében robban be, ha jól számolok, megkülönböztetve is utáltam a *Boney M*-et.

Szándékosan számúztam a gyerekkori emlékeimet, nem akartam rájuk gondolni. Most is vannak dolgok, amelyekkel nem tudok szembenézni: apám halálával, apai nagyanym halálával – az utóbbi magányában megőrült valahol kint a szálláson. Nem merem megkeresni a sírjukat. Itt vannak elásva bennem. Jó kislány voltam, ösztönösen felfogtam, hogy alkalmazkodnom kell, ha túl akarom élni a szüleim szerencsétlen házasságát, meg úgy általában mindent, ami ezzel járt. Szegénység, rosszkezd, az anyai nagyszülők áldott jósága. Apám alkoholista álmodozó volt, némileg skizofrén vonzalommal az illúzió iránt és kifejezett szépérzéssel. Mindig ő rendezte be a bolti kirakatot, mert kereskedő volt, és a legszebben ő tudta meg-

fésülni, befogni a hajamat óvodába indulás előtt. Biciklin, a hátsó ülésre tett kispárnán hurcolt, vigyáznom kellett, nehogy bekapja a lábfejem a kerék. Messziről megismertem a biciklifékje hangját. Pavlovi reflex, hozta a zacskó töltött selyemcukrot. Amikor anyám elment otthonról, vagy túlórázott a gyárban, olyankor a Bartucz nagymama is bemerészkedett a szobánkba, a hátsó szobából a parasztház első szobájába, amit átengedtek nekünk, a harmadik, legkisebbik, legkedvesebb fiuk családjának. Apámmal ültek az asztalnál, én játszottam körülöttük és közben hallottam világmegváltó terveiket, hogy vissza kellene menni a tanyára, disznókat hizlalni, tehenet, lovakat tartani. Bácskai parasztok voltak. Sokgyermekes családból származó Bartucz nagyanyámat a tanyáról hozta be gyermektelen nagynénje a faluba, hogy a sajátjaként felnevelje. Egyetlen meséjére emlékszem, a narancsról, hogy amikor először ettek narancsot a nagynénjével életében, akkor megették szőröstől-bőröstől, hogy semmi ne vesszen kárba belőle. Úgy képzeltem el, hogy ültek az utcán a padon és ették a narancsot, fogalmam sincs, miért kötöttem az utcához, talán mert nagyanyám az utcán beszélgetve érezte elemében magát. Támasztotta az eperfát a fekete ruhájában, fekete kendőben a fején, és beszélgetett, mondjuk, Kelemen Maris néni-vel, a negyedik szomszédasszonnyal, aki bőrkesztyűben dörzsölgette a kezét, mert megtehetette.

Nagyanymnak ez volt az egyetlen szóra-kozása, hisz különben a hátsó szobában várta halálos beteg férje, Bartucz nagyapám, aki tíz évig haldoklott, miután megütötte a szél. Néha észhez tért, olyankor beállt az ajtónkba, össze-vissza öltözve, nyáron subasapkát nyomott a fejébe, bekecset húzott fel fordítva a csíkos pizsamájára, és nézett engem, ahogy játszom. Nagyon féltém. Féltém mindentől, az ördöglepkétől is, ami a kertünk zugában tanyázott. Kellő óvatossággal kerülgettem nagyanyámat is, aki, ha sírhatnékja támadt, kiment a virágoskertbe gyomlálni. Ahogy guggolt, egyszer megláttam, hogy nincs rajta bugyi a fekete szoknyája alatt. Teljesen ledöbbenem. Ahogyan akkor is elámultam, ami-

kor sok évvel később, betegsége kezdetén, a szemétdombon, amit összegyűjtött maga körül, segítettem levetkőztetni, megfürdetni, ágyba fektetni. Gyönyörű teste volt, mintha konzerválta volna a fekete páncél, amit fölötte hordott. És gyönyörű zöld szeme volt, ezt mindig is láttam. Szép nő lehetett.

Ám mindennél jobban jellemezte Bartutz nagyanyámat, hogy a vérében volt, beleette magát a véresejtjeibe, csontjaiba az, amit úgy hívnak, hogy földéhség, valami nagyon ősi törvény, ami egyidős a teremtéssel, és úgy hozzátartozott a parasztkhoz, mint a pókhoz a hálószövés, a madárhoz a fészekrakás. Ezt örökölte apámra, és ez lett az életük nagy meséje, pedig ahogy utólag kiderült, se erejük, se tudásuk, se gépük, se vetőmagjuk, semmijük sem volt a tanyasi élethez, csak valamennyi földjük. Későn jöttek rá, ha egyáltalán, hogy az életben például nem lehet úgy járni döglött lovon, mint a mesében. Amikor apám kikerült a tanyára boltosnak, majd kocsmárosnak a Völgyhátra, mindkét próbálkozásába belebukott. A földművelésről nem is beszélve. Néha kimentem hozzá, hosszan gyalogoltam, miután leszálltam a buszról. De másra tényleg nem emlékszem, csak az üres ólakra. Meg hogy festettem a körmöm az akácfa fehér, lakkszerű termésével és bogáncsból ragasztgattam bababűtört meg kosarat magamnak.

A tanyasi vegyesboltnak kocsikenőcs-szaga volt. A kocsmá levegőjét is fel tudom idézni, ha nagyon akarom, de leírni nem, túl összetett ahhoz. A falak teleszívták magukat az olcsó italok és a cigaretta szagával, talán a szilvapálinka meg a *pelinkovác* volt a legbüdösebb, és párolgott az olajos padló, füstölt a vaskályha a sarokban. Lompos férfiak gubbasztottak az asztaloknál.

Már gyerekkoromban a könyvekhez menekültem az élet elől, az olvasást használtam arra, hogy eltüntessem mindent, ami körbevett. Tízeseivel hordtam ki a könyveket a könyvtárból. Fogalmam sincs, mit olvastam. Egyfolytában olvastam. Csak amikor elaludtam, akkor ejtettem ki a kezemből a könyvet. Beleolvasni magam a semmibe, a végkimerülésig. Egy párhuzamos világegyetemről ál-

modni, ami jobb, mint a sajátunk. Ezt a mai napig gyakorlom.

Az egész gyerekkoromból csak néhány boldog kép maradt meg a fejemben: játszunk a vasúti síneken anyai nagymamám utcájában a szomszéd gyerekekkel, leginkább az unokatestvéremmel. Vagy strandolunk a Tisza-parton a nagybátyámmal meg a barátnőjével, akit később feleségül vett. A kompjárásra, mert a sárga partra jártunk át, és úszópárnán vontattak át bennünket Bánátba szedrezni. Később Benes József és Zsáki István festményein fedeztem fel örömmel ezeket a súlyos sárga-barna-vörös partrétegeket. Nagyon part. Szinte érezni a föltúrt, leszakadozó, omló föld szagát. A földét, amin csúszunk, másztunk, amin fölöttünk és amire visszazuhantunk, amit talán meg is kóstoltunk. Zsákinak volt még egy sorozata, amit szintén szerettem: a széttört, széttaposott löszbabákat.

Amikor megtanultam biciklizni, hétéves lehettem, és első utam a Tiszára vezetett, végig az új soron a téglával kirakott járda és a mély vizesárok közötti földsávon. Elöl a nagybátyám, mögötte a kis piros háromnegyedes biciklimmel én, amíg csak el nem vesztettem az egyensúlyomat és bele nem zuhantam az

árokba. Pont ott, ahol ki volt kötve egy kotlóstyúk a csibéivel. Nem ütöttem agyon őket, de a riadt rikácsolás és a föltúrt füves árokpart szaga itt van bennem.

Egészen másként, más előjellel szívtam magamba a föltúrt föld szagát már felnőttként, amikor hosszú emigráció után otthon töltöttük a nyarat a gyerekeimmel, a férjemmel. Ez ám a föld! – mondtam nekik, és nagyokat szippantgattam a disznószarszagú levegőből. Az volt az érzésem, mintha soha ki sem léptem volna onnan. Topolyáról elindultunk Adára a tanyavilágon keresztül. Aki még nem járt itt, annak a világ vége, mondom. Földlabirintus, csak nincs közepe. Kukorica- és napraforgótáblák végeláthatatlan sora. De Bermuda-háromszögnek is nevezhetném, ami elnyeli a törvényen kívülieket, a szegénylegényeket, ám erősíti a nagygazdákat. És errefelé születtek az olyan öntörvényű alakok is, mint például Brasnyó István író, Lajkó Félix hegedűs, Kovács Frigyes meg Soltis Lajos színészek vagy Fenyvesi Ottó költő, illetve nem messze innen a két Penovác, a festő és a fotós. Njegoševo (Istenáldás), Gunaras, Pobeda, Kavilló (*I am a man from Kavillo*), Utrine (Törökfalú), Völgypart (Obornjača), Sterijino (Valkaisor)... Szántóföldek között visz az út végestelen-végig, csaknem hatvan kilométeren át. Amikor hosszú évek után újra megláttam, úgy éreztem, a szemembe hull az egész. Akkor mondtam először azt: szép. Talán azt is, hogy jó itt. Jó a levegőjét belélegezni. A kozmikus magányt. Mint valami burokban, úgy érzi magát az ember. Sehol senki, csak a messzibe vesző út a jegyesorral, ami mélységet ad a síknak. Mennyi lekötött erő gyötrődik ezekben a fákban, az ég felé törve. Csend, kolompszó, távoli kutyaugatás – s a harang! Mennyi megszórt, ellágyult zajongás. Buta megnyugvás? Minden örökkévalónak látszik. Biztos vagyok benne, hogy így volt ez öreganyám és az ő öreganyja idejében is. A föld nem változott, csak az emberek rajta.

Megálltunk az autóval egy napraforgóföld mellett. Szégyellem, de a gyerekek beszaladtak az ültetvényre és letörtek két fejet. De az is lehet, hogy csak a kislányom gyűjtögetett a

tengerimalacnak meg a hörcsögöknek. Ottó mindjárt vidáman lecsapott a szerzeményre: tányérrózsa, megpörköljük! Lelkesen pipacsbimbókat nyitogattam, és mielőtt összerágtam volna a keserű növényt, elkántáltam a gyerekeimnek a mondókát: „Sör-e, bor-e, pálinka-e? Piros színű pántlika-e?” Nagy zarándoklás volt az az út a tanyavilágon keresztül, szélesen és fényesen a nyárban. Akkor békéltem meg a szülőföldemmel. Rájöttem, mégis, ha úgy vesszük, tulajdonképpen minden olyan gyönyörű volt otthon, így visszatekintve már, azért, mert fiatal voltam. Ha nyavalyoghatnékam támad a gyermekkorom miatt, csak összevetem az enyémet a tanyasi osztálytársaméval, Szöcskéével, akit bedarált a szecs-kavágó. De ez már olyan abszurd, hogy kezdem azt hinni, csak kitaláltam. Az igazság az, hogy szeretet vett körül, meg akartak kímélni minden nagyobb meg rázkódtatástól, ezért költöztettek hol ide, hol oda a szüleim, ahol éppen fölfordulás készült, onnan el. Kíméletből nem beszéltek nekem a bajokról soha. De azért láttam, hogy Bartutz nagyanyám sír, anyám sír, meg azt is, amikor hisztérikus nevetőrohamokat kap, és láttam apámat részegen. Kint a tanyavilágban, a magányában kedvére ihatott ellenőrizetlenül. Talán ezért került egyenlőségjel a fejemben a tanyavilág és a pusztulás képei közé.

Holott a tanyavilág tulajdonképpen szép. Magán viseli a mítosz jegyeit. Először is, olyan költőiesen hangzik, ahogy mi mondjuk: *szállások*. (Magyarországon olyannyira nem használják erre ezt a régi megnevezést, hogy már-már kezdtem azt hinni, a szerb nyelvből vettük át mi, vajdasági magyarok. Ám kiderült, hogy egy frászt, éppen hogy a szomszédos népek vették át a magyarból.) Másodszor: tényleg jól el lehet bújni itt, nincs ezzel semmi gond. Mint amikor a japánok kiviszik az öregeket a hegyre meghalni. Ide önként jönnek az emberek, vagy ösztöneiktől hajtva. De szép az út visszafelé! Ám félek is tőle, mert a dolgok itt tele vannak a régi önmagukkal és az én régi önmagammal, aki talán nem is létezett, vagy ha igen, akkor több alakban.